

บทวิจารณ์หนังสือ

พุทธปรัชญากับญาณวิทยา :

BUDDHIST PHILOSOPHY AND EPISTEMOLOGY

เขียนโดย สมภาร พรมทา

เกรียงศักดิ์ ฟองคำ^๑ Kriengsak Fongkam

บทคัดย่อ

ศาสตราจารย์ดร. สมภาร พรมทา จบเปรียญธรรม ๘ ประโยค และปริญญาตรี จากคณะครุศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๔ และปริญญาเอกทางด้านปรัชญา จากคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๔ เคยทำงานเป็นอาจารย์ประจำที่ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จนเกษียณอายุราชการเมื่อปี ๒๕๕๙ มาทำงานที่ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เต็มเวลา ในฐานะผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาพุทธปรัชญา และบรรยาย (เป็นหลัก) ในหลักสูตรปริญญาโทและเอกทางด้านปรัชญา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย งานทางวิชาการ ศาสตราจารย์ ดร. สมภาร พรมทา เขียนงานวิจัย ตำรา หนังสือ และบทความทางด้านพุทธปรัชญาและปรัชญาตะวันตกจำนวนหนึ่ง ในปีพ.ศ. ๒๕๖๑ เขียนหนังสือเรื่อง พุทธปรัชญากับญาณวิทยา พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ปีที่พิมพ์ ๒๕๖๐ จำนวน ๑๔๔ หน้า

ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความรู้พื้นฐานแก่ผู้อ่านว่า พระพุทธศาสนามีทัศนะหลัก ๆ ในทางปรัชญาสาขานั้น ๆ ว่าอย่างไร มีนักคิดคนสำคัญได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับเรื่องหลัก ๆ เหล่านั้นว่าอย่างไร นอกจากนี้ยังได้เสนอว่า เรื่องเหล่านี้พุทธปรัชญามีความเห็นอย่างไร จบด้วยการอภิปรายเสนอโดยทัศนะของผู้แต่งว่าทัศนะของพุทธปรัชญา มีคุณค่าต่อวงการปรัชญาอย่างไร และต่อมนุษยชาติในแง่การนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตจริงได้อย่างไร โดยพิจารณาปรัชญาที่ชื่อว่า “ญาณวิทยา” ได้แบ่งเนื้อหาในเล่มไว้ ๗ บท โดยเริ่มจาก บทที่ ๑ ความเชื่อ ความรู้ ความจริง บทที่ ๒ อาณาเขตของความรู้ บทที่ ๓ แนวคิดทางด้านญาณวิทยาของพุทธ

^๑ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ศาสนา บทที่ ๔ ปัญหาของประสบการณ์นิยม บทที่ ๕ ปัญหาของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ บทที่ ๖ บทบาทของประสาทสัมผัสในทัศนะของพุทธศาสนา และบทที่ ๗ ความรู้กับจริยธรรม ถือว่าเป็นผลงานเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและปรัชญาที่น่าสนใจอีกเรื่องหนึ่งที่มีเนื้อหาสาระ และแง่มุมต่าง ๆ ที่ปรากฏในปรัชญาและสาขาหนึ่งของปรัชญาที่หลากหลายท่านไม่เคยอ่าน หรือไม่เคยคิดว่าแนวคิดทางด้านญาณวิทยาของพุทธศาสนามีองค์ความรู้ที่มั่นคงรอบองค์ความรู้ที่มีอยู่ญาณวิทยาทั่วไปอย่างไร สะท้อนให้เห็นความเพียรพยายามของผู้เขียนที่จะร้อยเรียงเนื้อหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับเนื้อหาเข้ามาประกอบให้เห็น และอธิบายเพิ่มเติมให้เข้าใจ ผู้วิจารณ์จึงเห็นว่า หนังสือ พุทธปรัชญากับญาณวิทยา เป็นหนังสือที่น่าสนใจ น่าศึกษา อีกทั้งน่าวิจารณ์ในประเด็นที่ผู้เขียนได้เสนอ ตลอดถึงสาระสำคัญบางประเด็นที่น่าสนใจ โดยถอดออกมาจากหนังสือของผู้เขียนให้เห็นแต่ละบท ดังนั้น ในการวิจารณ์หนังสือเล่มนี้ ผู้วิจารณ์จะเลือกเฉพาะบางประเด็นที่น่าสนใจเท่านั้น เพราะว่าผู้เขียนได้เขียนเนื้อหาที่เป็นพุทธปรัชญากับญาณวิทยาพร้อมกับยกแนวคิดนักปรัชญาสำคัญทางตะวันตกมาสนับสนุนแนวคิด จึงขอเลือกบางประเด็นนำมาเสนอและวิจารณ์ จากที่ได้ศึกษาหนังสือเล่มนี้ จะเห็นว่า ศาสตราจารย์ดร. สมภาร พรหมทา ได้เสนอให้เห็นถึงแนวคิดทางด้านญาณวิทยาของพุทธศาสนาว่ามีใจความอย่างไร ความรู้ที่ได้จากการศึกษาและตีความพระไตรปิฎกเป็นอย่างไร นอกจากนั้นท่านได้อภิปรายว่าทัศนะทางญาณวิทยาของพระพุทธศาสนาได้ให้หลักคิดที่มีคุณค่าแก่วงการปรัชญาอย่างไร ท่านผู้เขียนได้ดำเนินเรื่องโดยเริ่ม จากความเชื่อ ความรู้ ความจริง เป็นอย่างไร ต่อมา เสนอเรื่องแนวคิดทางด้านญาณวิทยาของพุทธศาสนา ให้เห็นว่าญาณวิทยา หรือความรู้ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร เชื่อได้หรือไม่ จริงหรือไม่จริง เพราะว่ามีนักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนาบางท่านเสนอว่า ทัศนะทางญาณวิทยาของพระพุทธเจ้าเป็นแบบประสบการณ์นิยม (empiricism) ปัญหาของประสบการณ์นิยมและปัญหาของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ตลอดจนบทบาทของประสาทสัมผัสในทัศนะของพุทธศาสนา สุดท้ายเสนอความรู้กับจริยธรรมตามลำดับ

โครงสร้างเนื้อหา

พุทธปรัชญากับญาณวิทยา เล่มนี้เป็นงานเขียนที่ศาสตราจารย์ดร. สมภาร พรหมทาได้เสนอความรู้พื้นฐานที่สำคัญเกี่ยวกับพระพุทธศาสนามีทัศนะหลัก ๆ ในทางปรัชญาสาขานั้น ๆ อย่างไรก็ตาม ว่าด้วยเรื่องอะไร มีนักคิดคนสำคัญได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับเรื่องหลักๆเหล่านั้นว่าอย่างไร พุทธปรัชญาที่มีความเห็นเกี่ยวกับเรื่องเหล่านั้นอย่างไร อีกทั้งเสนอทัศนะของพุทธปรัชญาว่ามีคุณค่าต่อวงการปรัชญาอย่างไร และต่อมนุษยชาติในแง่การนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตจริงได้อย่างไร โดยผู้เขียนได้อธิบายในเนื้อหาเกี่ยวกับแนวคิดทางญาณวิทยาของพระพุทธศาสนา

มีความละเอียดอ่อนและมีประโยชน์มากน้อยเพียงใดเมื่อเทียบกับทัศนะของญาณวิทยาที่สำคัญ ๆ ในโลก เนื้อหาในเล่มแบ่งออกเป็นบท ดังนี้

บทที่ ๑ ความเชื่อ ความรู้ ความจริง ผู้เขียนได้เสนอตัวอย่างเกี่ยวกับความเชื่อทางใจของมนุษย์ว่า ความเชื่อของมนุษย์มีหลายลักษณะและเกิดจากหลายสาเหตุปัจจัย สอดคล้องกับการปฏิบัติตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนา ๔ ประการ คือ ๑. ความเชื่อในเรื่องกรรมหรือการกระทำ ๒. ความเชื่อในเรื่องผลของกรรมหรือผลของการกระทำ ๓. ความเชื่อที่ว่าทุกคนมีกรรมเป็นของของตน และ ๔. ความเชื่อที่มีต่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า คติธรรมเหล่านี้ ถือว่าเป็นหลักพื้นฐานที่ทำให้ประชาคมอาเซียนมีความเชื่อที่ถูกต้อง เพราะทุกคนจะกระทำอะไรก็ตาม (หน้า ๒) นอกจากนี้ยังได้เสนอว่า นักปรัชญาในโลกนั้นก็เหมือนกับคนทั่วไป พวกเขามีความเห็นว่ามีธรรมชาติติดตัวมาอย่างหนึ่งคือ มีความสงสัย เมื่อมีความสงสัยแล้วก็พยายามหาคำตอบ การหาคำตอบตามสัญญาญาณของมนุษย์แบบพื้นฐานทั่วไป คือ การคาดเดา และนักปรัชญาเห็นตรงกันว่า มนุษย์ควรมีหลักในการใช้ชีวิต และเห็นว่า การใช้ชีวิตโดยให้ความเชื่อเป็นลู่ทางอันตราย หรือไม่ก็ไม่เกิดความก้าวหน้าในชีวิตเรา ซึ่งจะสามารถนำชีวิตมนุษย์ไม่ให้เกิดอันตราย หรือให้มีชีวิตที่ก้าวหน้า ซึ่งสิ่งที่นักคิดทั้งหลายค้นพบ พวกเขาใช้คำบางคำเรียก คือ “ความรู้” กับ “ความจริง” (หน้าที่ ๓)

ในเนื้อหาตอนนี้ กำลังพูดถึงคำสามคำคือ “ความเชื่อ” “ความรู้” และ “ความจริง” ภาษาอังกฤษใช้ว่า “belief” “knowledge” และ “truth”(หน้า ๕-๖) ความจริงนั้นต่างจากความรู้ตรงที่ ความรู้ คือ ความเชื่อที่ได้รับการตรวจสอบ ส่วนความจริงนั้นบางอย่างเป็นคุณสมบัติของข้อความเหมือนความรู้ แต่บางอย่างไม่เกี่ยวข้องกับภาษา สรุป ความรู้เป็นคุณสมบัติของข้อความ ส่วนความจริงเป็นได้ทั้งคุณสมบัติของข้อความและสิ่งของหรือปรากฏการณ์ (หน้า ๙) ในอินเดียสมัยโบราณ นักคิดและพระศาสนาในศาสนาสนใจหาความจริง โดยถือว่า ไม่สามารถเข้าถึงความจริงด้วยภาษาได้ แต่สามารถเข้าถึงความจริงได้ด้วยการพิสูจน์หรือทดลองจากสภาพจริง ในปรัชญาอินเดียโดยภาพรวมให้ศึกษาใจของคนเพื่อหาแนวทางปรับปรุงให้ใจสามารถควบคุมตนให้สงบและเยือกเย็น พระพุทธเจ้าทรงศึกษาใจของมนุษย์ผ่านทางศึกษาใจของพระองค์เอง ทรงทดลองทำกับร่างกายตนเอง ตลอดถึงการฝึกฝนจิตเพื่อให้บรรลุเป้าหมายแห่งความสงบระงับอันยิ่งยวด จนสามารถทำให้หลุดพ้นจากอะไรบางอย่าง และทำให้จิตเป็นอิสระจากทุกข์ ความรู้อย่างนี้เรียกว่า Knowing เหมือนกับการได้ลิ้มรสทุเรียน ทำให้รู้รสของทุเรียนว่าเป็นอย่างไร ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “สิ่งที่บุคคลพึงรู้ได้เฉพาะตน” ภาษาบาลีว่า ปัจจตตัม เวทิตัพโพ นั้นเอง (หน้า ๑๑-๑๒)

บทที่ ๒ อาณาเขตของความรู้ ผู้เขียนเสนอว่า A.J. Ayer ได้เขียนในหนังสือเรื่อง Language, Truth and Logic ว่าความรู้ในโลกนี้มีอยู่สองชนิดเท่านั้น คือ ความรู้เชิงประจักษ์

กับความรู้ทางคณิตศาสตร์ แต่แนวคิดทางอภิปรัชญาและคำสอนทางศาสนาที่ไม่เป็นทั้งความรู้เชิงประจักษ์กับความรู้ทางคณิตศาสตร์ เป็นเพียงแค่ความเชื่อเท่านั้น (หน้า ๑๖-๑๗) และผู้เขียนได้ยกตัวอย่าง สิ่งที่เราเรียกว่า ความรู้จะต้องมีคุณสมบัติที่สำคัญ คือ ตรวจสอบได้ด้วยอายตนะ ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า Empiricism อีกประเด็น ความรู้เชิงคณิตศาสตร์ เรื่องจำนวนแนว เป็นข้อความบอกเล่า แต่สิ่งที่บอกเล่าไม่ใช่ข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ แม้จะเกี่ยวกับของที่เห็นเป็นชิ้นเป็นก้อนก็ตาม ความจริงทางตรรกวิทยาหรือคณิตศาสตร์นั้นเป็นความจริงที่ไม่ขึ้นกับการตัดสินของคน แต่จริงเพราะมันต้องเป็นอย่างนั้น หรือข้อความที่ว่า $๓+๑ = ๔$ วิธีตรวจสอบความจริงของข้อความนี้ก็ตรงไปตรงมา คือ ความจริงทางคณิตศาสตร์ทั้งหลายทั้งปวง เป็นความเป็นจริงแบบเดียวกันหมด คือ ความจริงแบบกำปั้นทุบดิน แต่ถ้อยากทราบว่าการจริงนี้จริงหรือไม่ ถ้าใช้การวิเคราะห์ทางคณิตศาสตร์ คือ “๔” = “๑+๑+๑+๑” กับ “๓+๑ = ๑+๑+๑+๑” จะได้ความจริงอย่างนี้เสมอ (หน้า ๒๕-๒๖) ความรู้สองอย่างคือ วิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์เป็นความรู้สำคัญของมนุษย์ นอกจากนี้ ผู้เขียนยังได้เสนอว่า ปรัชญา Positivism มิได้เพิ่งเกิดในโลกที่ยุโรปเมื่อต้นศตวรรษที่ยี่สิบนี้ แต่เคยเกิดมาแล้วที่อินเดียเมื่อราวสามพันปีที่แล้ว

บทที่ ๓ แนวคิดทางด้านญาณวิทยาของพุทธศาสนา ผู้เขียนได้เสนอว่า การศึกษาพุทธปรัชญามีประเด็นที่ยากอยู่อย่างหนึ่ง คือ พุทธศาสนามีเนื้อหามาก ซึ่งก็แล้วแต่ความคิดเห็นของแต่ละฝ่าย การจะดูว่า ญาณวิทยาเป็นอย่างไร จำเป็นกลับไปดูพระพุทธศาสนาสมัยที่พระพุทธเจ้าทรงพระชนม์อยู่ โดยเฉพาะในพระไตรปิฎกก็มีพระสูตรที่มีลักษณะเป็นการบันทึกสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำและพูดกับบุคคลต่าง ๆ ผู้เขียนได้นำพระสูตรเหล่านี้มาสกัดเพื่อให้เกิดทัศนะทางญาณวิทยาของพระพุทธเจ้า ซึ่งพระสูตรที่ว่าก็คือ “กาลามสูตร” มีเนื้อหาเกี่ยวกับชาวกาลามะ เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วกราบทูลถามถึงสิ่งที่สมณพราหมณ์ลัทธิต่าง ๆ สอน บางคนตรงกันบ้าง ต่างกันบ้าง ทูลถามถึงหลักการเพื่อตรวจสอบความน่าเชื่อถือของแนวคิดต่าง ๆ สำหรับตัดสินว่าอะไรคือความรู้จากพระพุทธองค์ (หน้า ๓๒) พระพุทธเจ้าทรงเริ่มด้วยหลักการพื้นฐานทางตรรกวิทยาที่ใช้กันเป็นมาตรฐาน คือ Logical fallacies มีอยู่ ๑๐ อย่าง (หน้า ๔๐-๔๑) กาลามสูตรแสดงให้เห็นความที่พระพุทธองค์ทรงเป็นนักคิดที่เวลาเสนออะไรไปข้อเสนอั้นจะหักล้างยากมากหรือไม่ได้เลย เช่น คนที่ละอกุศลมูลได้แล้วเจริญกุศลมูลให้่องงามขึ้นเรื่อย ๆ ในชีวิต ย่อมได้รับผลของความรู้และการปฏิบัติตามความรู้นั้น และในอินเดียสมัยนั้น นักคิดบางพวกเป็นจิตนิยม (idealism) เชื่อว่า มนุษย์ประกอบด้วยกายและวิญญาณ เมื่อคนตาย วิญญาณจะไปเกิดใหม่หากยังไม่สิ้นกิเลส นักคิดบางพวกเป็นพวกสสารนิยม (materialism) เชื่อว่า มนุษย์เป็นสสารล้วน ๆ ไม่มีวิญญาณ ดังนั้น ตายแล้วก็จบ ไม่มีชาติหน้า ทั้งสองพวกนี้เคยมาถามพระพุทธเจ้าว่าทรงเห็นด้วยกับพวกเขาไหม ทรงเงิบ

ไม่ตอบ เพราะว่าพระองค์ทรงมีหลักว่า สิ่งที่จะทรงสอนใครต้องเป็นความรู้ คือ ตรวจสอบได้ (หน้า ๔๕-๔๖)

มีนักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนาบางท่านเสนอว่า ทศนะทางญาณวิทยาของพระพุทธเจ้าเป็นแบบประสบการณ์นิยม (empiricism) ซึ่งผู้เขียนก็เห็นด้วยแต่ก็มีข้อที่น่าจะวิเคราะห์เพิ่มเติม คือ ปรัชญาประสบการณ์นิยมเป็นภาพกว้าง ๆ แบบประสบการณ์นิยมที่เชื่อว่า ความจริงคือสิ่งที่ปรากฏแก่อายตนะ แต่ก็มีจุดอ่อนตรงที่ว่า สิ่งนี้นักมายากลแสดงให้เห็น อาจไม่ใช่ความจริง ซึ่งแนวคิดที่ปรากฏในกาลามสูตรบางอย่างเป็นกระบวนการหาความรู้แบบที่พวกเหตุผลนิยม แต่การจัดแนวคิดเป็นประสบการณ์นิยม สำหรับรายละเอียดทั้งสองแนวคิดที่มีความเหมือนและความต่างกับญาณวิทยาของพระพุทธเจ้าต้องไปแยกประเด็นกันอีกมาก

บทที่ ๔ ปัญหาของประสบการณ์นิยม ผู้เขียนได้เสนอว่า แนวคิดทางญาณวิทยาหลักๆ มี ๒ แบบ คือ แบบที่ ๑ เชื่อว่า ความรู้จะต้องตรวจสอบได้ด้วยประสาทสัมผัส เรียกว่า ประสบการณ์นิยม แบบที่ ๒ เชื่อว่า ความรู้ที่อิงกับอายตนะไม่มั่นคง เปลี่ยนแปลงได้ และเราสงสัยได้ว่าที่รับรู้มันตรงกับความเป็นจริงเพียงใด เหตุผลคือที่มาของความรู้ เรียกว่า เหตุผลนิยม ผู้เขียนวิเคราะห์ว่า ญาณวิทยาของพระพุทธเจ้าไม่ใช่เหตุผลนิยม น่าจะเป็นประสบการณ์นิยม แนวคิดแบบประสบการณ์นิยมมีอยู่ ๒ แบบ คือ ประสบการณ์นิยมแบบสุดโต่ง และประสบการณ์นิยมแบบประนีประนอม ซึ่งแบบที่ ๑ นักปรัชญาที่มีชื่อเสียงมากคือ A.J. Ayer ซึ่งเขาได้เสนอว่า อะไรก็ตามที่จะเสนอว่าเป็นความรู้จะอยู่ในรูปของข้อความ ตามทศนะของ Ayer ข้อความมี ๓ ชนิด คือ ๑. ข้อความที่ตรวจสอบได้ว่าจริง ๒. ข้อความที่ตรวจสอบได้ว่าเท็จ ๓. ข้อความที่ตรวจสอบไม่ได้ว่าจริงหรือเท็จ Ayer บอกว่า ข้อความที่ ๓ เป็นข้อความที่ไม่มี ความหมาย แต่สำหรับข้อความสองอย่างแรกมีความหมาย ซึ่งข้อความที่มีความหมายมีอยู่สองชนิด คือ ข้อความที่สามารถตรวจสอบได้ด้วยประสาทสัมผัส และข้อความที่ตรวจสอบได้ด้วยตรรกวิทยาหรือคณิตศาสตร์

บทที่ ๕ ปัญหาของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ปรัชญาวิทยาศาสตร์มีอยู่ ๒ ชนิด คือ ความรู้ที่อยู่ในรูปของกฎ กับความรู้ที่อยู่ในรูปของทฤษฎี คนชาวกรีกมีวิถีคิดเกี่ยวกับโลกแบบ ชาวอียิปต์ได้สร้างความรู้ในทางคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ต่อมาเมื่อคนเอเธนาคณิตแบบปฏิบัติจริงกับของจริงในโลกนี้เข้าไปในหมู่ชนชาวกรีก พวกเขาสนใจว่า ทำไมความรู้จากเรขาคณิตอย่างอียิปต์จึงมีความแม่นยำมาก ความแน่นอนนี้ กรีกเชื่อว่า ต้องไม่อยู่ในรูปสามเหลี่ยมที่เป็นรูปธรรม แต่คงอยู่ในคุณสมบัติที่เป็นนามธรรม ดังนั้น วิทยาศาสตร์ คือ หลักวิชาที่สนใจศึกษาโลกกายภาพเพื่อให้เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ที่จะแสดงพฤติกรรม พร้อมกับใช้ประสาทสัมผัสเป็นเครื่องมือในการหาความรู้ ส่วนคณิตศาสตร์ค้นพบความจริงในโลกนามธรรม

นอกจากนี้ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์มีผลกระทบต่อสังคมหลายอย่าง โดยเฉพาะต่อความเชื่อทางศาสนา ต่อมาแม้ว่าปรัชญากับวิทยาศาสตร์จะแยกกัน แต่วิทยาศาสตร์ก็มีส่วนไม่น้อยที่ทำให้ปรัชญาตะวันตกก้าวหน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งปรัชญาสาขาญาณวิทยา เช่น แนวคิดของกาลิเลโอและไอแซค นิวตัน วงการปรัชญาวิทยาศาสตร์เรียกความรู้แบบนี้ว่า “กฎทางวิทยาศาสตร์” (หน้า ๘๔) แต่ถ้าความรู้ได้ก็ตามในทางวิทยาศาสตร์หากประกอบด้วยข้อความบางส่วนหรือทั้งหมดที่เกี่ยวกับสิ่งที่ไม่สามารถตรวจสอบได้ด้วยประสาทสัมผัส จะเรียกความรู้เหล่านี้ว่า “ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์” (หน้า ๘๗)

ปัจจุบัน วิทยาศาสตร์ได้ก้าวเข้ามาสู่ยุคใหม่ที่เรียกว่า วิทยาศาสตร์สมัยใหม่ เส้นแบ่งระหว่างวิทยาศาสตร์ยุคเก่า (classical science) กับ วิทยาศาสตร์สมัยใหม่ (modern science) ความรู้ในวิทยาศาสตร์สมัยเก่ามักจะอยู่ในรูปของกฎ ส่วนความรู้ในวิทยาศาสตร์สมัยใหม่มักอยู่ในรูปของทฤษฎี (หน้า ๘๘)

บทที่ ๖ บทบาทของประสาทสัมผัสในทัศนะของพุทธศาสนา ผู้เขียนเสนอว่านักปรัชญาโบราณสนใจสิ่งที่ใกล้ตัว เช่น โลก จักรวาล ดวงดาว เป็นต้น ต่อมา มีนักปรัชญาบางคนสนใจเรื่องที่แคบเข้ามา นั่นคือ สนใจโลกทางกายภาพมากขึ้น นักปรัชญาพวกนี้มีชื่อว่า “ปรัชญาธรรมชาติ” (Natural Philosophy) กาลิเลโอ ถือว่าเป็นนักคิดคนแรกที่สนใจปรัชญาธรรมชาติโดยอาศัยประสาทสัมผัสทั้งห้าเป็นเครื่องมือ ต่อมาแซค นิวตันได้สานต่อแนวคิดของกาลิเลโอ นักปรัชญาในกลุ่มนี้ให้ความสำคัญกับการรับรู้ที่ผ่านประสาทสัมผัส เพราะฉะนั้นประสาทสัมผัสในการหาความรู้จึงมีอิทธิพลต่อวิทยาศาสตร์มาก พวกนี้เรียกตัวเองว่า ประจักษ์นิยม (Empiricism) แต่ไอน์สไตน์ สำนักประสบการณ์นิยมถือว่า การทำงานในเชิงคิดสร้างทฤษฎีเพื่ออธิบายว่า โลกกายภาพเป็นเช่นนี้ มีอะไรที่เหนือการตรวจสอบด้วยอายตนะอีกมาก ซึ่งโดยสรุปแล้ว การทำงานของนักวิทยาศาสตร์สมัยใหม่แบ่งออกเป็น ๒ พวก คือ นักวิทยาศาสตร์เชิงทฤษฎี กับนักวิทยาศาสตร์เชิงปฏิบัติ

ส่วนประเด็น บทบาทของประสาทสัมผัสในพระพุทธศาสนา ผู้เขียนได้เสนอสองเรื่องคือ บทบาทอายตนะในการตรวจสอบความรู้ และความแน่นอนของความรู้ ซึ่งจะเห็นว่าพระพุทธเจ้า พระองค์ได้ใช้หลักการที่ว่าในการดำเนินชีวิต ในการแสวงหาความรู้และความจริงของชีวิตด้วยพระองค์เอง ซึ่งการกระทำดังกล่าวไม่ต่างจากนักวิทยาศาสตร์ โดยการสังเกตสิ่งรอบตัว เก็บข้อมูลแล้วไตร่ตรองว่าอะไรคือสาระสำคัญ จะเห็นได้จากการที่พระองค์ออกบวชเพื่อแสวงหาสิ่งนั้นเพียงเพื่อต้องการเดินทางพบปะผู้คน สถานที่ สิ่งแวดล้อม จนสุดท้ายทำให้พระองค์ได้พบความรู้ ความจริงของชีวิตด้วยพระองค์เอง ที่เรียกว่า สัมมาสัมโพธิ (Enlightenment by oneself) และมีผู้ที่รู้แจ้งจากสิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัส เรียกว่า อนุสัมโพธิ (Enlightenment from other's instruction) ซึ่งเป็นประสบการณ์ส่วนบุคคลในพระพุทธศาสนาจัดระบบความรู้ไว้ ๓ ลักษณะ คือ ๑. รู้จากการอ่านหรือฟังคนอื่น

(สุตมยปัญญา) ๒. รู้จากการใคร่ครวญเพิ่มเติมด้วยตนเอง (จินตามยปัญญา) และ ๓. รู้อย่างที่ความรู้นั้นได้หลอมรวมกับชีวิตและมีผลเป็นความงอกงามจริง ๆ ของชีวิต (ภาวนามยปัญญา)

บทที่ ๗ ความรู้กับจริยธรรม เริ่มต้นผู้เขียนได้เสนอเปรียบเทียบชีวิตของผู้เขียนกับไอน์สไตน์ว่า ขณะที่ไอน์สไตน์มีชีวิตกับผู้เขียนมีชีวิตแตกต่างกัน ถ้าหากสลับกันก็จะเห็นว่าไอน์สไตน์ก็คงจะทำนา และผู้เขียนก็คงจะเป็นนักวิทยาศาสตร์ตามสภาพของตนยามนั้น ต่อมาเสนอว่า ทั้งสองตามความเป็นจริงก็เป็นคนละคนและมีชีวิตที่เป็นแบบฉบับของตนที่ไม่เหมือนกัน และผู้เขียนได้ยกตัวอย่างพระสูตรพระสูตรหนึ่งที่ปรากฏในพระไตรปิฎกภาษาบาลีชื่อว่า “โรหิตัสสุตฺต ที่สอง” ความโดยย่อ โรหิตัสสเทพบุตรมาทูลถามพระพุทธเจ้าว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์สามารถหรือหนอที่จะทรงรู้ ทรงเห็นหรือทรงถึงที่สุดแห่งโลกที่สัตว์ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่จืด ไม่อุปติด้วยการไป” พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า พระองค์ได้ตรัสเรื่องนี้ ไม่ว่าเวลาไหน ใครก็ถึงไม่ได้ด้วยการไป เป็นต้น โดยสรุปแล้ว พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า ผู้ที่ต้องการไปในสถานที่ดังกล่าวจะต้องดับทุกข์ภายในชีวิตนี้ ซึ่งก็ตรงกับสมุทธานามของพระองค์ที่ว่า “โลกวิทู ผู้รู้แจ้งโลก” อย่างแท้จริง

นอกจากนี้ ผู้เขียนเสนอว่า การแสวงหาความรู้ของเราเป็นกิจกรรมที่อยู่ในใจของส่วนตัวของเราแต่ละคน ซึ่งเหมือนกับนักปรัชญาจิตนิยม คือ เบิร์กเลย์ ที่เชื่อว่า สิ่งที่มีอยู่จริงคือ จิต และคล้ายกับที่พระพุทธเจ้าตรัสในพระสูตรข้างต้นว่า ที่สุดของโลกไม่ได้อยู่ที่ไหนเลย แต่อยู่ในร่างกายที่ยาวา ประกอบด้วยสัญญาและใจนี้แหละ ซึ่งในพระสูตรดังกล่าว พระองค์ตรัสประมวลในเชิงปฏิบัติไว้ว่า สิ่งที่ปรากฏในใจของส่วนบุคคลของเราแต่ละคนนั้น เราแต่ละคนรู้สึกที่ ตัวเราและของเรานี้คือที่มาของทุกข์ เพราะฉะนั้น เราต้องรู้เท่าทันความรู้สึกนี้ จนสามารถรู้ว่าไม่มีในตัวเราที่เราบังการได้ ปรากฏในอนัตตลักขณสูตร สำหรับจริยธรรมพระพุทธศาสนา พระองค์หมายถึง การที่เรารู้จักสถานะการเป็นอยู่ของตนเองโดยดำเนินชีวิตให้เป็นไปตามทำนองคลองธรรม กามุสัถีเชื่อเช่นนั้น สุดท้ายผู้เขียนเห็นว่า พุทธปรัชญาในเรื่องการแสวงหาความรู้ คือ เป็นการค้นหาแก่นสารของชีวิต

สาระสำคัญบางประเด็นที่น่าสนใจแต่ละบท

บทที่ ๑ ประเด็นที่น่าสนใจ คือผู้เขียนได้เสนอความเชื่อ ความรู้ ความจริง ว่าความรู้ คือ ความเชื่อที่ได้รับการตรวจสอบ ส่วนความจริงนั้นบางอย่างเป็นคุณสมบัติของข้อความเหมือนความรู้ แต่บางอย่างไม่เกี่ยวข้องกับภาษา ดังนั้น ความรู้เป็นคุณสมบัติของข้อความ ส่วนความจริงเป็นได้ทั้งคุณสมบัติของข้อความและสิ่งของหรือปรากฏการณ์ ซึ่งผู้เขียนได้สรุปให้เห็นว่า ความเชื่อ ความรู้และความจริงเป็นเหตุและ

เป็นผลของกันและกัน แล้วแต่มุมมองว่าจะเอาสิ่งไหนเป็นตัวหลัก หรือจะเอาสิ่งไหนเป็นตัวรอง ตามความคิดเห็นของผู้วิจารณ์ก็เห็นด้วยกับผู้เขียนว่า ความเชื่อ ความรู้ ความจริงเป็นเห็นเป็นผลของกันและกันสมกับหลักแห่งกรรมในจุฬกัมมวิภังค์สูตรว่า “สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับมรดกกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นพวกพ้อง เผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมนั้นแหละจำแนกสัตว์ให้ทราบและดี”^๒ ซึ่งพระมหาสมจินต์ สมมาปณฺเฑ ได้อธิบายว่าหลักศรัทธา ๒ ประการ คือ (๑) ตถาคตโพธิ ศรัทธา เชื่อในพระปัญญาการตรัสรู้ของ พระพุทธเจ้า และ (๒) กัมมศรัทธา เชื่อกฎ แห่งกรรม โดยความเชื่อนั้นต้องเป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยความรู้ความเข้าใจ (ศรัทธา ญาณ สัมปยุต) เมื่อมีหลักศรัทธาอย่างนี้ก็ เหมือนกับมีข้อสรุปในระดับหนึ่ง^๓ นั่นก็หมายความว่า ความเชื่อของเราที่ถูกต้องจะต้องเป็นความเชื่อประกอบด้วยปัญญา (สัทธานุญาณ สัมปยุต) นั่นเอง

บทที่ ๒ อาณาเขตของความรู้ ผู้เขียนได้นำเสนอ ความรู้เชิงประจักษ์กับความรู้ทางคณิตศาสตร์ เป็นความรู้ในโลกนี้ ตามแนวคิดของ A.J.Ayer และท่านผู้เขียนเสนอต่อว่า นักปรัชญากรีกโบราณ สงสัยเรื่องอภิปรัชญาซึ่งเป็นแนวคิดที่ตรงกันข้าม แต่พวกเขา มีเหตุผลที่เสนอแนวคิดเหล่านั้น คือ คนเราเกิดมาธรรมชาติให้เรารับรู้สิ่ง ๆ ต่างในโลก ผ่านประสาทสัมผัสห้าอย่าง คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย เพื่อการดำรงชีพให้อยู่รอดปลอดภัยและความสุขตามอัตภาพ และพวกเขาพยายามหาคำตอบ เมื่อไม่สามารถได้ คำตอบจากประสาทสัมผัสทั้งห้า ก็เปลี่ยนแนวคิด ตลอดจนจินตนาการซึ่งคำตอบทาง อภิปรัชญาอาจไม่จริงก็ได้ เพราะในชีวิตจริงที่เห็นอย่างหนึ่ง แต่สภาพจริงเป็นอีกอย่างหนึ่ง จึงคิดว่าน่าจะมีอะไรที่อยู่เบื้องหลังบงการอยู่ ผู้วิจารณ์ก็เห็นด้วยกับผู้เขียน เพราะว่า สิ่งต่าง ๆ ที่เรามองเห็นอยู่นี้อาจไม่จริงตามเรามองเห็น เพราะอาจมีบางอย่างที่ทำให้เรามองไม่เห็นความจริงของสิ่งต่าง ๆ ที่ซ่อนเร้นอยู่ภายใต้ความจริงที่มองเห็น

บทที่ ๓ แนวคิดทางด้านญาณวิทยาของพุทธศาสนา ผู้เขียนได้แสดงทัศนะทางญาณวิทยาของพระพุทธเจ้า คือ “กาลามสูตร” ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับชาวกาลามะ ถาถึงหลักการเพื่อตรวจสอบความน่าเชื่อถือของแนวคิดต่าง ๆ สำหรับตัดสินว่าอะไรคือ ความรู้จากพระพุทธองค์ พระพุทธเจ้าทรงเริ่มด้วยหลักการพื้นฐานทางตรรกวิทยาที่ใช้กันเป็นมาตรฐาน คือ Logical fallacies มีอยู่ ๑๐ อย่าง ผู้วิจารณ์เห็นด้วยกับแนวคิดนี้ เพราะว่าการที่เราไม่รีบด่วนสรุปอะไรบางอย่างนั้นเป็นสิ่งที่ดี แต่ไม่ใช่ที่ไม่ฟังเหตุผล

^๒ ม.อุปรี. (ไทย), ๑๔/๒๙๐/๓๕๐.

^๓ พระมหาสมจินต์ สมมาปณฺเฑ, พุทธปรัชญา สาระและพัฒนการ, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓๕.

ของคนอื่นเลย ซึ่งสอดคล้องกับที่ พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ พุทธปรัชญา สารและพัฒนาการว่า คำว่า “อย่าปลงใจเชื่อ” ไม่ได้หมายถึงว่า ไม่ให้เชื่อ แต่หมายถึง การชะลออารมณ์ความรู้สึกที่จะเชื่อหรือไม่เชื่อไว้ก่อน แล้วนำสภาวะแห่ง ปัญญามาช่วยในการตัดสินใจ นอกจากนี้แล้ว กาลามสูตรก็มีวิธีพิสูจน์ว่า ความรู้ ความจริงด้วยการพิสูจน์ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นวิธีการหาคำตอบที่ชัดเจน ทั้งคำตอบในโลกนี้และโลกหน้า

บทที่ ๔ ปัญหาของประสบการณ์นิยม ผู้เขียนนำเสนอว่า แนวคิดทางญาณวิทยาหลัก ๆ มี ๒ แบบคือ แบบที่ ๑ เชื่อว่าความรู้จะต้องตรวจสอบได้ด้วยประสาทสัมผัส ประสบการณ์นิยม แบบที่ ๒ เชื่อว่า ความรู้ที่อิงกับอายตนะไม่มั่นคง เปลี่ยนแปลงได้ และเราสงสัยได้ว่าที่รับรู้มันตรงกับความเป็นจริงเพียงใด เหตุผลคือที่มาของความรู้ เรียกว่า เหตุผลนิยม ซึ่งจะเห็นว่า ผู้เขียนกำลังจะเสนอให้พวกเราได้ว่า ความรู้ที่สามารถตรวจสอบได้ต้องได้รับการรับรองจากประสาทสัมผัสทั้งห้า แต่ความรู้เช่นนี้ก็มีขอบเขตจำกัดหรือมีการเปลี่ยนแปลงได้

บทที่ ๕ ปัญหาของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ผู้เขียนเสนอว่า ปรัชญาวิทยาศาสตร์มีอยู่ ๒ ชนิด คือ ความรู้ที่อยู่ในรูปของกฎ กับความรู้ที่อยู่ในรูปของทฤษฎี โดยสรุปแล้ว ความรู้ในวิทยาศาสตร์สมัยเก่ามักจะอยู่ในรูปของกฎ ส่วนความรู้ในวิทยาศาสตร์สมัยใหม่มักอยู่ในรูปของทฤษฎี ซึ่งประเด็นนี้ จะเห็นว่า ผู้เขียนพยายามจะอธิบายว่า สิ่งที่เป็นปัญหาในทางวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับความรู้ เพราะว่า ความรู้ที่เป็นกฎทางวิทยาศาสตร์ คือ ความรู้ที่เป็นข้อความที่รายงานสิ่ง ๆ ต่าง ๆ ในโลกธรรมชาติและพฤติกรรม เป็นข้อความที่ระบุถึงสิ่งสามารถตรวจสอบได้ด้วยประสาทสัมผัส ส่วนความรู้ที่เป็นทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ คือ ความรู้ที่ประกอบด้วยบางส่วนหรือทั้งหมดที่ไม่อาจตรวจสอบได้ด้วยประสาทสัมผัส ตามความคิดเห็นของผู้วิจารณ์ เห็นว่า สิ่งที่เป็นองค์ความรู้ที่ตรวจสอบได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้าเป็นองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เพราะว่า สิ่งทีวิทยาศาสตร์ค้นหาคำตอบจะต้องได้รับการทดลอง พิสูจน์ หรือรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า

บทที่ ๖ บทบาทของประสาทสัมผัสในทัศนะของพุทธศาสนา ผู้เขียนเสนอ บทบาทอายตนะในการตรวจสอบความรู้ และความแน่นอนของความรู้ ซึ่งจะเห็นว่า พระพุทธเจ้า พระองค์ได้ใช้หลักการที่ว่าในการดำเนินชีวิต ในการแสวงหาความรู้และความจริงของชีวิตด้วยพระองค์เอง ซึ่งการกระทำดังกล่าวไม่ต่างจากนักวิทยาศาสตร์ ผู้วิจารณ์เห็นด้วยกับผู้เขียนในประเด็นที่ว่า ความรู้ที่พระพุทธเจ้าทรงรู้เพราะอาศัยประสาทสัมผัสทั้งห้าด้วยการปฏิบัติตนอย่างถูกต้อง นั่นคือ ตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา

คือทางสายกลางที่พระองค์ได้รับปฏิบัติตามหลักการนั้น และสามารถทำให้ตนเองพบความรู้ ความจริงของชีวิตด้วยพระองค์เอง ไม่เพียงแค่ประสบการณ์ที่เกิดจากประสาทสัมผัสอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังเกิดจากการใช้ความคิด เหตุผลอีกด้วย

บทที่ ๗ ความรู้กับจริยธรรม ผู้เขียนได้ยกตัวอย่างพระสูตรพระสูตรหนึ่งที่ปรากฏในพระไตรปิฎกภาษาบาลี ชื่อว่า “โรหิตัสสสูตร ที่สอง” ความโดยย่อว่า โรหิตัสสเทพบุตรมาทูลถามพระพุทธเจ้าว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์สามารถหรือหนอที่จะทรงรู้ ทรงเห็นหรือทรงถึงที่สุดแห่งโลกที่สัตว์ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่จุติ ไม่อุบัติด้วยการไป” พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า พระองค์ได้ตรัสเรื่องนี้ ไม่ว่าจะเวลาไหน ใครก็ถึงไม่ได้ด้วยการไป หลังจากนั้น ผู้เขียนก็ได้อธิบายแนวคิดเกี่ยวกับความรู้ของพระพุทธเจ้าว่า มนุษย์และสิ่งที่มีอายตนะและพีชถูกสาบให้ติดอยู่ในคุกแห่งอายตนะ ซึ่งถือว่าเป็นความจริงที่ทุกคนต้องยอมรับ และหลังจากนั้นยังบอกว่า พระพุทธเจ้าทรงวิเคราะห์ว่า ธรรมชาติสร้างมนุษย์ สัตว์ และพืช มาให้มีแนวโน้มที่จะไม่รู้ตัวเอง, ที่จะเห็นว่าสิ่งต่าง ๆ มีจริง เป็นจริงและความรู้ดังกล่าวในขอบเขตหนึ่งไม่เป็นปัญหาสุดท้าย แต่ละคนจะรู้ว่าเป็นตัวเราของเรา ซึ่งประเด็นความรู้กับจริยธรรมที่ผู้เขียนได้อธิบายจะเห็นว่าท่านได้อธิบายในเชิงตรรกะให้ผู้อ่านได้คิดตามจริงจะรู้ว่า แท้ที่จริงแล้วความรู้กับการแสดงออกของคนเรานั้นจะต้องเป็นไปด้วยกัน หรือจะต้องมีความสอดคล้องกัน สมกับคำที่ว่า มีความรู้คู่คุณธรรมนั่นเอง

ความสรุป

ประเด็นที่ ๑ ในการเขียนหนังสือ เรื่อง “พุทธปรัชญากับญาณวิทยา” นี้ ประเด็นที่ผู้เขียนได้ให้เหตุผลและมูลเหตุจูงใจ ได้กล่าวไว้ในคำนำการพิมพ์ว่า พระพุทธศาสนามีทัศนะหลัก ๆ ในทางปรัชญาสาขานั้น ๆ ว่าอย่างไร เป็นการปูพื้นฐานว่า สาขานั้น ๆ ของปรัชญาว่าด้วยเรื่องอะไร มีนักคิดคนสำคัญได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับเรื่องหลัก ๆ เหล่านั้นว่าอย่างไร และเสนอว่า เรื่องเหล่านี้ ทัศนะของพุทธปรัชญาเห็นอย่างไร ผู้วิจารณ์เห็นด้วยเป็นส่วนมากกับเหตุผลของผู้เขียน แต่มีประเด็นที่น่าสังเกตที่เป็นจุดที่น่าสนใจและนำมาวิเคราะห์ให้เห็นถึงทัศนะของพุทธปรัชญาอันเกิดจากการนำเสนอเนื้อหาของพุทธปรัชญากับญาณวิทยาที่มีนัยเชิงปรัชญา การที่ปรัชญาและศาสนาของอินเดียรวมทั้งพุทธศาสนา สนใจศึกษาใจของคนเพื่อหาทางปรับปรุงใจของเราสามารถที่จะมีอำนาจควบคุมตนให้สงบเยือกเย็น การควบคุมใจได้นี้ถือเป็นอุดมคติของปรัชญาและศาสนาของอินเดีย ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงศึกษาใจมนุษย์ผ่านการศึกษาใจของพระองค์เอง ทดลองทำอะไรบางอย่างกับกายของพระองค์เพื่อทดสอบว่าจะมีผลต่อ

ใจอย่างไร เมื่อทดสอบแล้วพบว่าไม่มีผลหรือมีแต่ไม่มากหรือไม่เป็นไปในแนวทางที่ทำให้จิตสว่างไสวเจียบสงบ ก็ทรงละทิ้งแนวทางนั้น หันไปแสวงหาแนวทางใหม่ นี่คือสิ่งที่ผู้เขียนได้บอกว่า พระพุทธองค์ทรงได้ตอบคำถามที่ว่า ความเชื่อ ความรู้และความจริงคืออะไร และเป็นอย่างไรได้เป็นอย่างดี เป็นการใช้อายุตะนะในการตรวจสอบความรู้และความจริงผ่านสิ่งต่าง ๆ ที่พบเห็นในโลกกายภาพ ซึ่งก็ทำให้พระองค์ได้เห็นว่าสิ่งต่าง ๆ ปรากฏให้เห็นว่ามีคู่ตรงกันข้ามกัน ที่ว่า จะต้องมီးอะไรสักอย่างที่เป็นคู่ตรงข้ามกับความเกิด ความแก่ ความเจ็บและความตาย ประเด็นที่ ๒ ผู้เขียนได้ยกกาลามสูตรสูตรที่ว่าด้วยการอย่าเพิ่งปลงใจเชื่อสิบอย่างให้เห็นว่า ชาวกาลามะแสวงหาความรู้ด้วยตนเองด้วยการไม่ปลงใจเชื่ออะไรง่าย ๆ แต่ไม่ใช่ว่าไม่ฟังเหตุผลของคนอื่นเลย แต่หมายถึง การชะลออารมณ์ความรู้สึกที่จะเชื่อหรือไม่เชื่อไว้ก่อน แล้วนำสภาวะแห่งปัญญามาช่วยในการตัดสินใจ ซึ่งกาลามสูตรก็มีวิธีพิสูจน์ว่า ความรู้ ความจริงด้วยการพิสูจน์ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นวิธีการหาคำตอบที่ชัดเจน ทั้งคำตอบในโลกนี้และโลกหน้า ผู้วิจารณ์เห็นด้วยอย่างยิ่งกับกาลามสูตรเพราะว่าการที่เราไม่รีบด่วนสรุปอะไรบางอย่าง เป็นสิ่งที่ดี ประเด็นที่ ๓ ทศนะของพุทธปรัชญาที่ให้ในเรื่องเหล่านั้นมีคุณค่าต่อวงการปรัชญาอย่างไร และต่อมนุษยชาติในแง่การนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตจริงได้อย่างไร ในประเด็นนี้ ผู้เขียนได้นำเสนอไว้ในบทที่ ๗ ความรู้กับจริยธรรม ว่า ตามทฤษฎีความรู้ของพระพุทธเจ้าได้นำเสนอ หลักใหญ่ใจความเรื่องที่ว่าเราควรแสวงหาความรู้ได้อย่างไรของพุทธศาสนาซึ่งเป็นเรื่องที่ครอบคลุมชีวิตเราทั้งชีวิต นั่นคือ การใช้ชีวิตอย่างมีสติ มีปัญญา ผู้วิจารณ์เห็นด้วยกับแนวคิดของพุทธปรัชญาและแนวการนำเสนอของผู้เขียน แต่มีจุดที่จะสะท้อนให้เห็นจุดเด่นและจุดด้อยของหนังสือเรื่องพุทธปรัชญากับญาณวิทยา คือ จุดเด่น คือ ผู้เขียนได้นำเสนอพุทธปรัชญา พร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบอีกทั้งนำเสนอแนวคิดคนสำคัญทางปรัชญาตะวันตกสมัยสนุนและเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างทำให้ผู้อ่านเห็นภาพที่ชัดเจน สำหรับจุดอ่อนตามความคิดเห็นของผู้วิจารณ์คือ หนังสือเล่มนี้ เป็นหนังสือที่เหมาะสมกับผู้อ่านที่มีพื้นฐานในทางปรัชญาและผู้ที่มีความสนใจทางปรัชญา แต่ไม่เหมาะสมกับผู้ที่ไม่มีพื้นฐานทางปรัชญา เพราะว่าถ้าไม่มีพื้นฐานจะอ่านแล้วยากที่ทำความเข้าใจได้สมบูรณ์ อีกทั้ง ไม่สามารถสรุปประเด็นแต่ละประเด็นได้ เนื่องจากศัพท์และคำผู้เขียนได้ยกศัพท์เฉพาะที่จำเป็นต้องทำความเข้าใจ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น ตามทัศนะผู้วิจารณ์เห็นว่าไม่ยากเกินความรู้ความสามารถที่จะทำความเข้าใจ

เอกสารอ้างอิง

สมภาร พรมทา. พุทธปรัชญากับญาณวิทยา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

พระมหาสมจินต์ สมมาปณโณ. พุทธปรัชญา สาระและพัฒนาการ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

